

Over jagers op groot wild en vuursteenbewerker



▲ Marcel Niekus met enkele van de Neanderthaler-vuistbijlen die afkomstig zijn van de akker bij Assen. Foto Jilmer Postma

Ruim 400 stenen objecten van Neanderthaler-makelij heeft de nog altijd geheime plek inmiddels opgeleverd. Daarmee is een akker in de buurt van Assen, waar in 2007 de eerste artefacten werden opgeraapt, uitgegroeid tot een vindplaats van internationaal belang.

Job van Schaik

Vermoedelijk passeerde zo'n 50.000 jaar geleden een groep Neanderthalers regelmatig deze akker in de buurt van Assen. Het is een onopvallend stuk grond aan de rand van een beekdal, zoals er zoveel zijn in Drenthe. Destijds zag het landschap er heel anders uit dan nu: Drenthe was een soort toendra, met veel grotere hoogteverschillen. En er liepen wolharige neushoorns, rendieren en mammoeten rond. Waar tegenwoordig licht gloeiende akkers liggen, omzoomd door houtwallen, bevonden zich toen ruige dalen waar deze dieren naar voedsel zochten. En er leefden dus Neanderthalers, leden van een mensensoort die ongeveer 30.000 jaar geleden is uitgestorven.

Neanderthalers kwamen hier langs voor de jacht en de slacht", vertelt Marcel Niekus. „Ze namen een aantal vuistbijlen en zogenaamde 'rugmessen' die ze elders hadden gemaakt mee naar deze plek. Die objecten zijn ter plekke gebruikt en vervolgens gerecycled of afgedankt en achtergelaten. Die hebben wij nu gevonden. Dat ze hier gebruikt zijn, blijkt bijvoorbeeld uit vuistbijlen waarvan de top is afgebroken. Er is ook een los topje gevonden en een gebroken rugmes.

De vuistbijlen werden ter plekke aangescherpt. „Dat weten we omdat een paar kleine afslages die we hebben gevonden, gepast konden worden op vuistbijlen", zegt Niekus. „Daarnaast bewerkte men hier helleflint en vuursteen dat op de akker in knollen voorkomt. Er liggen ook nu nog platen helleflint van meerdere kilo's in de bodem. Omdat we vuistbijlafslagen hebben gevonden die niet aan een van de gevonden vuistbijlen gepast konden worden, denken we dat men eveneens ter plekke vuistbijlen heeft gemaakt, onder meer van helleflint. Maar die hebben we nog niet gevonden."

Het is heel goed mogelijk dat die stenen werktuigen meegenomen zijn naar een andere plek, zegt de freelance-archeoloog uit Groningen. En naast jachten en slachtwerkzaamheden gebeurde er wellicht nog meer, vertelt Niekus. „Misschien is er ook aan houtbewerking gedaan en werden op deze plek bijvoorbeeld speren gefabriceerd." Omdat op enkele artefacten mogelijk gebruikssporen zijn achtergebleven, zal nader onderzoek van de stenen werktuigen meer informatie kunnen opleveren over de precieze aard van het kampement.



▲ Amateur-archeoloog Henk Paas in een van de opgravingsputjes waar vondsten in het keizand zijn aangetroffen, in een min of meer ongestoorde context (voor het eerst in Nederland). Ook het rugmes van helleflint (links of de andere foto) komt uit deze put. Foto's F. de Vries/ToonBeeld

'Neanderthalers kwamen hier langs voor de jacht en de slacht'

maar de zoektochten op de akker gaan nog steeds door.

Zo werden onlangs in een tweede concentratie op de betreffende akker, bijna 500 meter verderop, op één dag nog eens 14 Neanderthaler-objecten opgeraapt. Niekus: „Omdat daar alleen kernen en afslagen zijn gevonden, lijkt het erop dat zich op die plek een atelier bevond waar de eerste bewerking van de vuursteen plaatsvond, die ter plekke werd verzameld. Een soort vuursteenworkshop dus." In totaal zijn er op deze tweede plek al 30 artefacten gevonden. Bijzonder is ook dat de kwaliteit grote verschillen vertoont. „Dat wijst op de aanwezigheid van verschillende vuursteenbewerker, wellicht Neanderthaler-kinderen", zegt Niekus.

Volgens de Groningse archeoloog is het belang van de Drenthe vindplaats moeilijk te overschatten. „Het is een van de grootste vindplaatsen langs de noordelijke rand van het leefgebied van de Neanderthalers", zegt Niekus. „Internationaal telt deze plek mee, vooral ook omdat er zoveel vuistbijlen zijn gevonden in zo'n klein gebied." Opmerkelijk is verder de aanwezigheid van afslagen van helleflint en kwartsiet, die naast vuursteen de belangrijkste grondstoffen voor de vuistbijlen, schaven en kling van Neanderthalers vormden. Bevestigd richt zich vooral op de vindplaats bekend in Noordwest-Europa waar

helleflint-afslagen uit de Neanderthaler tijd zijn gevonden."

Niekus verrichtte de opgraving op de akker bij Assen in nauwe samenwerking met een groep vrijwilligers (studenten, amateur-archeologen en collega's), onder verantwoordelijkheid van archeologisch onderzoek- en adviesbureau De Steekproef uit Zuidhorn. Hij zou het liefst de twee concentraties op de akker volledig willen opgraven. Niekus: „Maar daar is geld voor nodig en dat is er nu nog niet."

De vindplaats is door geologische processen en latere landbouw behoorlijk aangetast. „Ik denk dat het het beste is om het resterende deel ook te bergen, zodat we een nagenoeg compleet complex hebben", zegt Niekus. „Stenen gaan kapot door landbouwwerkzaamheden, dus met opgraven behoud je deze plek het best. Daarnaast levert nader onderzoek ook gegevens op die we juist weer kunnen gebruiken om andere vindplaatsen in Noord-Nederland en Noordwest-Europa op waarde te kunnen schatten."

Het Groninger Instituut voor Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen heeft weliswaar meegewerkt aan de opgraving, maar richt zich in zijn onderzoek vooral op latere perioden van de Steentijd. Daarom heeft Niekus samen met een paar collega's Stichting STONE (Steentijd Onderzoek Nederland) opgericht. „Die wordt gesteund door internationale toponderzoekers, onder wie professor Wil Roebroeks uit Leiden. We hopen daarmee subsidies te verwerven voor nieuw onderzoek." Onder meer de NAM heeft inmiddels al een subsidie toegekend.

Ook willen Niekus en zijn mede-onderzoekers graag een wetenschappelijk en een populair-wetenschappelijk boek over de vindplaats maken en onderzoek doen op andere locaties in Drenthe. „In geval van een eventuele vervolgoopgraving kunnen we een beroep doen op de Faculteit Archeologie van de Universiteit Leiden", zegt Niekus. Ook wordt er al jaren nauw samengewerkt met de geologische afdeling van de Vrije Universiteit in Amsterdam en TNO. Niekus: „De VU heeft bij de opgraving van 2011 geologisch onderzoek voor ons gedaan."

Bezichtiging

De vondsten zijn vanaf begin maart op afspraak te bezichtigen in het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis. Adres: Nieuweweg 76, 9364 PE Nuis. Telefoon 0594-644000. Er zijn ook plannen voor een kleine expositie rond de vondsten in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Het Drents Museum, dat het onderzoek mede heeft opgezet, heeft nog geen concrete plannen voor een expositie. „Maar als het aan mij ligt, gaan we er later zeker wat mee doen", zegt hoofdconservator Jaap Beuker. „Het is echt een unieke vindplaats."



▲ Een vuistbijl waarvan de top is afgebroken, zeer waarschijnlijk door slachtwerkzaamheden (wrikken in botgewrichten). Dit is een van de bijlen waarop een klein afslagje past (zie linkerrand van de bijl, afslagje is met witte omlijnning aangegeven). Het afslaan van dit stukje steen diende vermoedelijk om de werkrand aan te scherpen.



▲ Net als de meeste vuistbijlen zijn ook deze twee rugmessen waarschijnlijk elders gemaakt en naar de vindplaats gebracht om ze daar te gebruiken. Het linker exemplaar is gemaakt van helleflint, het rechter van vuursteen, en bestaat uit twee passende fragmenten die een meter of 10 uit elkaar zijn gevonden.